

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD
UNİVERSİTETİ**

“Beynəlxalq münasibətlər” kafedrası

**“AVROPA MƏDƏNİYYƏTİ
VƏ DÜNYA SİVİLİZASIYASINA
ONUN TƏSİRİ”**

fənninin

P R O Q R A M I

Magistr pilləsi üçün

BAKİ-2015

Program Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universitetinin “Beynəlxalq münasibətlər” kafedrasında
hazırlanmışdır.

Tərtibçilər: t.ü.f.d A.C.Seyidova

Redaktor: dos.R.M.Qurbanov

Rəyçilər: dos. Z.R.Bayramov
dos.Ə.S.Ələsgərzadə

Müasir tarixi şəraitdə dünya mədəniyyətinin, əsas da avropa mədəniyyətinin öyrənilməsi və onun dünya sivilizasiyasına təsirinin nəticələrini öyrənmək və təhlil etməyin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bu gün dünyada gedən dərin sosial hadisələr, o cümlədən qloballaşma problemi bunu daha zəruri tələbata çevirir.

Dünya mədəniyyətinin, müasir mədəniyyətlərin rəngarəngliyinin, müxtəlif ölkə və xalqların mədəni özünəməxsusluğunun öyrənilməsi və mənimsənilməsi sayəsində başəri tərbiyə hər bir fərdin özünüinkişafına, sivilisasiyanın irəliləyişi yollarında müasir qlobal problemlərin həllinə nail olmaq mümkündür.

I MÖVZU MƏDƏNİYYƏT TARİXİ

Fənnin məqsəd və vəzifələri: “Mədəniyyət” anlayışının tarixi və müasir yanaşmalar. “Sivilizasiya” və “mədəniyyət”. Mədəniyyətdə milli cəhətlər və mədəniyyət tarixi. Mədəniyyət tarixinin mərhələlərə bölünməsi. Avropanın mədəniyyət siyasəti.

Mədəniyyət tipləri: mədəniyyətə xas olan qiymət və dəyər meyarları. Mədəniyyətin inkişaf səviyyəsinin onun azadlığı, ləyaqətə olan münasibəti, şəxsiyyətin yaradıcı özünü reallaşması imkanları ilə müəyyən olunması. Mədəniyyətlərin bir-birinə təsiri labüdlüyü. Mədəniyyətlərin dialoqunun yeganə mənbəyi - insan.

Mədəniyyət anlayışına tarixi və müasir yanaşmalar. “Mədəniyyət- latınca “kultura” sözündən olub, işləmə, qulluq etmə, yaxşılaşdırma, tərbiyə, inkişaf, tərəqqi deməkdir.

“Kultura” sözünə qədim Romanların tərifli. Mark Tulli Sisirona görə “kultura” insan zəkasının reallaşmasının özünəməxsus təzahürüdür. Düşüncə mədəniyyəti – fəlsəfədir.

Tarixi inkişaf mərhələləri və mədəniyyətin digər sahələrinə aid yeni terminlərin formalaşması: “Sivilizasiya” , “təhsil”, “tərbiyə”, “tərəqqi”, “inkişaf” və s.

Mədəniyyət anlayışına çinlilərin və hindlilərin baxışı.

Mədəniyyətin fəlsəfə tarixində və digər humanitar elm sahələrində ictimai – tarixi proses kimi təhlil edilməsi.

“Mədəniyyət” anlayışının müasir anlamı. Alman ədəbiyyatında bu sözün iki mənası: bilik və peşələrin köməkliyi ilə təbiət üzərində hökmranlıq; şəxsiyyətin mənəvi zənginliyi.

Mədəniyyətin ictimai–tarixi proses kimi kulturoloqlar tərəfindən təsnifi:

Mədəniyyətə antropoloji yanaşma - bu fenomenin insan təbiətinin təzahürü kimi ifadə olunması; mədəniyyətə fəlsəfi-tarixi onun fəaliyyət prosesi kimi dərk edilməsi. Mədəniyyətin insan fəaliyyətinin nəticəsi olması haqqında geniş yayılmış təsəvvür. Mədəniyyətə sosioloji yanaşma, onun ictimai həyatın təşkili amili kimi başa düşülməsi. Cəmiyyət mədəni dəyər və sərvətlər yaradır, onlar isə öz növbəsində həmin cəmiyyətin inkişafını müəyyənləşdirir: din, inam, estetik zövq və tələbatlar, biliklər, peşəkarlıq, müxtəlif adət və ənənələrin əsasını təşkil edir.

Mədəniyyətin öyrənilməsinə aksioloji (və ya dəyərləndirmə) yanaşma. Bəşəriyyət tərəfindən yaradılmış, qorunmuş və inkişaf etdirilmiş dəyər sərvətlərin tanınması.

II MÖVZU

İBTİDAİ İCMA VƏ QƏDİM DÖVR MƏDƏNİYYƏTİ

Qədim Azərbaycan mədəniyyəti. İbtidai icma dövrü mədəniyyəti.

Misir mədəniyyəti. Şumer–Akkad–Babil–Assur mədəniyyəti.

İbtidai dövrün daş və metal (mis, tunc və dəmir) mərhələləri.

Daş dövrünün qədim (paleolit), orta (mezolit) və yeni (neolit) yeni daş dövrü kimi mərhələlərə bölünməsi.

İbtidai insanın məşğuliyyət formaları: Ovçuluq və balıqçılıq, bitkiçilik və heyvandarlıq.

İbtidai cəmiyyətin tarixi haqqında amerikalı etnoqraf L.Q.Morqanın “Qədim cəmiyyət” adlı tədqiqatı. İbtidai icma dövründə incəsənətin səciyyəvi xüsusiyyətləri. İbtidai mədəniyyətin mezolit, neolit və ilk metal alətlərin hazırlanması dövrləri. Memarlığın yeni növlərinin təşəkkülü. İbtidai mədəniyyətdə dini təssəvvür və dünyagörüşünün yeri: animizm, magia, fetişizm, totemizm.

Qədim Misir mədəniyyətinin təşəkkülü.

Qədim Misir mədəniyyətinin möhtəşəm abidələri – piramidalar. Misirin musiqi mədəniyyəti: rəqslər, dramatik səhnələr və ədəbi nümunələr.

Mesopotamiya mədəniyyəti.

Şummerlər və onların fəaliyyəti.

Şummer- Akkad sivilizasiyasının varisi. Babilistan

(“Babil” “Allahın qapısı deməkdir”). Babil mədəniyyətinin inkişafında dini əqidələr və baxışların əhəmiyyəti. Babil mədəniyyətin inkişafında assuriyalılar və farsların rolu.

İran mədəniyyəti və onun mənəvi zənginliyi.

Hindistan mədəniyyəti. Qədim Hindistan tarixinin yazılı arxeoloji mənbələri.

Çin mədəniyyəti və onun inkişaf mərhələləri, xarakterik xüsusiyyətləri.

III MÖVZU

ANTİK DÖVR MƏDƏNİYYƏTİ

Qədim Yunanıstan mədəniyyəti. Qədim Yunan mədəniyyətinin mərhələləri: Krit – Miken mədəniyyəti.

Homer və Arxaik dövr mədəniyyəti. Homerin “İliada” və “Odisseya” əsərləri və mədəniyyətin təcəssümündə onların əhəmiyyəti. Homer dövrünün əsas cəhətləri.

B.e.ə. VII əsrin ortaları VI əsrin axırları Yunanıstan mədəniyyətinin arxaik dövrü və xüsusiyyətləri: Heykəltaraşlığın və elmin inkişafı.

Klassik dövr mədəniyyəti- b.e.ə. VI-IV əsrlərdə onun çiçəklənməsi. Erkən klassika (b.e.ə. VI-V əsrin I yarısı), orta klassika (b.e.ə. V əsrin ortaları) və son klassika (b.e.ə. V-IV əsrin sonları) çağları. Ellinizm dövrü mədəniyyəti. Qədim Roma mədəniyyəti. Romada respublika və imperiya dövrü mədəniyyəti. Ertussk mədəniyyəti.

IV MÖVZU

ORTA ƏSRLƏR MƏDƏNİYYƏTİ.

Qərbi Avropa mədəniyyəti. Bizans mədəniyyəti. Slavyan xalqlarının mədəniyyəti. Osmanlı imperiyası dövründə türk mədəniyyəti.

Orta əsrlər Qərbi Avropa mədəniyyətinin səciyyəsi: siyasi, iqtisadi və mədəni həyatdakı dəyişikliklər, incəsənətdə yeni cərəyan və üslubların yaranması. Dünya tarixinin antik dövrə, orta əsrlərə və yeni dövrə bölünməsi. Orta əsrlər dövrünün (V-XIV bəzən XVI) üç dövrü: erkən orta əsrlər (V-X əsrlər), klassik orta əsrlər (XI-XIII əsrlər) son orta əsrlər (XIV-XVI əsrlər).

I dövr. Avropa xalqlarının formalaşması prosesi, Qərbi Avropa xristian mədəniyyəti tipinin yaranması, xristianlığın daha da möhkəmlənməsi və geniş yayılması.

II dövr. Mədəniyyətin mühüm hadisəsi: xristian dininin yayılması ilə əlaqədar bu dinin əsas atributu olan kilsələrin kütləvi tikintisi və nəticədə memarlıqda roman və qotika üslublarının bərqərar olması idi.

III dövr. Dahi Dantenin, Akvianlı Fomanın adları ilə bağlıdır. Bu dövrə həmçinin elm və təhsilin inkişafı, fəlsəfədə sxolastikanın əsas istiqamətə çevrilməsi xas idi.

V MÖVZU

YENİ DÖVR MƏDƏNİYYƏTİ

İntibah mədəniyyəti. Barokko mədəniyyəti. Şimali Avropa intibahı dövrü mədəniyyəti. Klassizm dövrü mədəniyyəti. Avropada maarifçilik dövrü mədəniyyəti. Rus mədəniyyəti tarixindən.

İntibah mədəniyyəti. “Renessans” dövrünün beşiyi İtaliya. İntibah incəsənətinin humanizm prinsipləri əsasında təşəkkülü. Bu ideyaların XV-XVI əsrin ikinci yarısında Avropa ölkələrinə yayılması.

Renessans sənətkarlığının universallığı. İtalyan intibah dövrünün mərhələləri.

Protorenessans (XIII-XIV əsrin ikinci yarısı), Erkən intibah (XV əsr), Yüksək intibah (XV əsrin axırı XVI əsrin axırı), Son intibah (XVI əsrin sonları).

Erkən intibah və yüksək intibah, son intibah dövrlərinin mədəniyyətlərinin xüsusiyyətləri. İntibah dövrünün nümayəndələri. Leonardo da Vinçi (1452-1519), Rafael Santi (1483-1520), Mikelancelo Buonarrotti (1475-1564), Tintoretto (1518-1594) və s.

Şimali Avropa, İntibahı İngiltərə, Almaniya, İspaniya, Niderland, İsveçrə və Fransada onun xüsusiyyətləri. İslahat hərəkatının mahiyyəti. Bu hərəkatda Jan Kalvin (1509-1564) və s.

Avropada maarifçilik dövrü mədəniyyəti. XVIII əsr tarixinin “Maarifləndirmə” əsridir. Bu dövrün ictimai-siyasi mənəvi xarakteri. Mədəni və sosial inkişafın əsas rolu kimi maarifin seçilməsi.

XVIII əsr dünyəvi mədəniyyətin hakimiyyətin formalaşması. Dini ideologiyanın fəlsəfi, sosioloji, iqtisadi, bədii ideyalarla əvəzlənməsi.

XVIII əsr Avropa maarifçilik mədəniyyətinin xüsusiyyətləri: deizmə əsaslanma (Allahın dünyanın yaratıcısı hesab edilməsi, dünya yarandıqdan sonra isə təbiət və cəmiyyətdə iştirakın rədd edilməsi) : Millətçiliyin pislənməsi; maarifçilik mədəniyyətin elmliliyi; maarifçilik mədəniyyəti dövrünün rosiopallığı; İnsanın formalaşması tərbiyənin mütləq rolu.

Maarifçilik mədəniyyəti dövrünün görkəmli nümayəndələri. Samuel Pufendorf (1632-1694), Yan Amos Komenski (1592-1670), Lon Hokk (1632-1704), Jan-Jak Russo (1712-1778), Deni-Dibro (1713-1784) və s.

Maarifçilik dövrünün sonu, Qərbi Avropa cəmiyyətinin tarixi inkişafın yeni mərhələsinə daxil olması. Bu prosesə sənaye inqilabının təsiri. XIX əsrdə Avropa mədəniyyətinin ən böyük nəşrlərindən biri olan insanın sosiallığı haqqında konsepsiya.

İnqilabi dəyişikliklərin elmdə təzahürü. Enerjinin saxlanması, dəyişməsi, qanunun kəşfi. Ç.Darvin (1804-1882) biologiyada təkamül səviyyəsi, D.İ.Mendeleyevin (1834-1907) elementlərinin dövrü sistemi haqqında təlimi, A.Eynşteyn (1879-1955) nisbilik nəzəriyyəsi.

XIX əsrdə fəlsəfi fikrin inkişafı, İ.Kant (1784-1804) və İ.Fixtenin (1762-1814) fəlsəfi ideyaları, obektiv-idealist konsepsiyasının H.Hegelin (1770-1831) əsrlərində inkişafı.

XIX əsrin materialist təlimi. K.Marksın (1818-1883) və F.Engelsin (1820-1895) dialektik və tarixi materializm konsepsiyaları.

XIX əsrin bədii mədəniyyətində iki başlıca mərhələ:

Romantizm mərhələsi (yüzilliyin I yarısı) və dekatans mərhələsi. (50-ci illərin sonundan I dünya müharibəsinə qədər).

XIX əsrin 20-30-cu illərində romantizmin çiçəklənməsi.

VI MÖVZU

XIX-XX ƏSRLƏR MƏDƏNİYYƏTİ.

XIX əsr Qərbi Avropa mədəniyyəti. XIX əsr Rus mədəniyyəti. Mərkəzi və Cənubi-Şərqi Avropa mədəniyyəti. XX əsr dünya mədəniyyəti.

XIX əsrdə rus mədəniyyətinin yüksəlişi.

XIX əsrdə ədəbiyyatda klassizm, sentimentalizm, romantizmin üstünlük təşkil etməsi. Sentimentalizmin görkəmli nümayəndəsi, yazıçı və tarixçi E.M.Karamzin.

Rus realizmin banisi A.S.Puşkin (1799-1837).

XIX əsrin ilk onilliyi rus memarlığında klassizmin yekunlaşması və ampir üslubunun tətbiqi. Dövrün memarlığının xarakterik xüsusiyyətləri, iri memarlıq ansambllarının yadılması.

Rus mədəniyyəti tarixində qızıl dövr kimi səciyyələndirilən XIX əsr, həm də dünya sivilizasiyasına məhsuldar bir mərhələ kimi daxil olmuşdur.

VII MÖVZU

MƏDƏNİYYƏT VƏ SİVİLİZASIYA

“Sivilizasiya” anlayışı. Mədəniyyət və sivilizasiyanın fərqli və oxşar cəhətləri: Mədəniyyətdə sivilizasiya anlayışının aspektləri.

İlk dəfə XVIII əsrin 60-cı illərində fransız dilində yaranan “sivilizasiya” anlayışının Bulanja və Holbax tərəfindən formalaşdırılması və barbarlığa zidd olan yeganə ümumavropa sivilizasiya kimi işlənməsi. XIX əsrin 20-ci illərindən müxtəlif sivilizasiyalar bolluğu haqqında təssəvvürlərin yaranması.

“Sivilizasiya” sözünün latın dilində “slivis” sözü “vətəndaş”, “mülk”, “dövlət” mənalarını ifadə edir. Azərbaycan dilində termin “inkişaf”, “tərəqqi”ni ifadə edir.

Sivilizasiya inkişafın ən yüksək mərhələsi, həm də süqutunun başlanğıcıdır.

Tarixi inkişaf prosesinə uyğun olaraq sivilizasiyaların formaları:

Quldarlıq, feodalizm, kapitalizm və s.

Alman filosofu və kulturoloq O.Şpenqlərə görə mədəniyyət potensialın açılması, imkanların gerçəkləşməsidirsə, sivilizasiya mədəni varlığın böhranı və sonudur; “sivilizasiya mədəniyyətin qocalığıdır”.

Mədəniyyət və sivilizasiyanın fərqi;

Mədəniyyətin kökü dini imandan, ayindən gəlicsə, sivilizasiyada dünyəvi, bəşəri güc daha mühüm amildir. Mədəniyyət milli; sivilizasiya isə beynəlmiləldir. “Sivilizasiya bəşəri bir şəhərdir”. Sivilizasiya haqqında L.Q.Morqanın fikirləri.

Bəşəriyyət tarixinin üç inkişaf mərhələsi:

Mədəniyyətin kökündə daha çox mənəvi əsasların, ideyaların dayanması, “sivilizasiyanın” kökündə maddi amillərin üstünlük təşkil etməsi. Mədəniyyətin tədqiqində məktəb və

nəzəriyyələr; klassik, kulturoloji, məktəb İ.Q.Gerder, N.Y.Danielvski, O.Şpenqler, Z.Freyd, P.Sorokin, A.Toynbinin konsepsiyaları.

İ.Q.Gerderin mədəniyyət konsepsiyası. Mədəni təkamül haqqında alman filosofu G.V.Hegelin (1770-1831) nəzəriyyəsi. Hegelin mədəniyyəti. Allah tərəfindən törədilən “bəşəri zəka”nın insandan asılı olmayan yaradıcı qüvvələrin üzə çıxarmasını qanunauyğun inkişafı kimi qiymətləndirilməsi. XIX əsrin kulturoloji məktəbinin aparıcı nümayəndəsi N.Y.Danilevski (1822-1885) onun mədəni-tarixi tiplər haqqında konsepsiyası.

Müasir kulturoloji nəzəriyyə və konsepsiyaların inkişafında Z.Freydin (1856-1939) rolu. Freydin mədəniyyət anlayışının aspektləri:

- Mədəniyyət sublimasiyanın nəticəsidir;
- Mədəniyyət sosiallaşmanın əsrlərlə sınınamış vasitəsi kimi çıxış edərək bu tücrəbəni fantaziya, yuxu, mif, oyun və s. kimi təzahür etdirir;
- Mədəniyyət aqressivliyin qoruyucusu mexanizmi kimi çıxış edir;

Mədəniyyət ictimai qüvvə kimi insan fərdiyyətinin təzahürünə istiqamətləndirilir;

Mədəniyyət- bəşəri dünyəvi bir ictimai hadisə olmaqla cəmiyyətin həyatında mühüm rol oynamış, insan əqlinin, zəkasının məhsulu kimi dəyərləndirilməlidir.

Mədəniyyətin iki forması. Maddi və mənəvi mədəniyyət.

Mədəniyyətin bu iki formaya bölünməsi iki maddi və mənəvi istehsalın mövcudluğu ilə şərtlənir. Maddi mədəniyyət insanın maddi-istehsal fəaliyyətinin bütün sahələrini əhatə edir. Buraya əmək vasitələri, yaşayış və gündəlik məişət əşyaları, geyim, nəqliyyat vasitələri və s. aiddir.

Mənəvi mədəniyyətə isə, mənəvi istehsal sahəsi və onun nəticələri, məhsulları aid edilir. Buraya şüurun bütün sahələri- elm, mənəviyyat, tərbiyə və maarif, hüquq, fəlsəfə, incəsənət, ədəbiyyat, folklor, din və s. aiddir.

VIII MÖVZU

AVROPA MƏDƏNİYYƏTİ VƏ MÜASİR DÜNYA

Dünya mədəni irsinin qorunmasında Avropa təşkilatlarının rolu.

Avropa mədəniyyətinin inkişaf problemləri: Mədəniyyətin qorunması

və müdafiəsi.

XX-əsrin 80-90-cı illərində Azərbaycanda mədəniyyət siyasəti.

Mədəniyyət siyasətinin yeni modeli: inzibati idarəetmə metodlarına əsasən mədəniyyətdən ictimai tələbatı ehtiva edən tələbata keçid. Azərbaycanın Avropa şurasına daxil olması yeni mədəniyyət siyasətinin işlənməsinin sürətlənməsi. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinin hazırladığı “Avropada mədəniyyət siyasəti; əsas faktlarının xülasəsi və tendisiyalar” layihəsi. Layihənin əsas prinsipləri: mədəni özünəməxsusluq, mədəni çeşidliliyin, yaradıcılığın eləcə də ölkənin mədəni həyatında bütün təbəqələrin iştirakının dəstəklənməsi.

Azərbaycanın mədəniyyət siyasətinin üç əsas prioritet istiqaməti: mədəni tarixi irsin qorunması; yaradıcılığın himayə edilməsi; mədəniyyətin insan inkişafı amili kimi dərk edilməsi və qəbul olunmasının gücləndirilməsi.

Müasir dövrdə mədəniyyət siyasətinin Azərbaycanda həyata keçirilməsinin strukturları: Mədəniyyət Nazirliyi, İdman və Gənclər Nazirliyi, Dövlət-Teleradio Şirkəti, Dövlət Arxivi və s.

Müasir Azərbaycan Mədəniyyətinin xüsusiyyətləri: xalqın həyatında baş verən milli, siyasi oyanışlar, tarixi dövrün nəzərə alınması.

Mədəni irs müasir mədəni hadisələrin funksiyalarını özündə cəmləşdirir. Bütün bunlarla yanaşı mədəni irs, bədii dəyərlər köhnəlmə və deformasiyaya məruz qalır. Bu məruzqalma prosesinin ən əlverişli məqamlarından biri mədəni

irsin qorunması və müdafiəsinin təminatıdır. Bütün cəmiyyətlərdə bu prosesə diqqətlə yanaşılır. Bütün başqa ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da mədəni irsin qorunması beynəlxalq təşkilatlarla qarşılıqlı əlaqə, əməkdaşlıq nəticəsində həyata keçirilir. Belə ki, 1972-ci ilə Yuneskonun tərkibindəki ümumdünya mədəni və təbii irsinin qorunması haqqında Konvensiya (1972-ci il) və Tarixi ansambllarının qorunması üzrə tövsiyələr (1976) hazırlandı.

Komitənin ümumdünya mədəni irsinin siyahısına Azərbaycan memarlığının bir neçə abidə ansamblı və abidəsi daxil edilmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

Naxçıvanda Əcəmi yaradıcılığının şah əsəri Möminə xatun və Yusif ibn Küseyr türbələri, Bakıda Qız qalası, Şirvanşahlar sarayı ansamblı, Şəki Xan sarayı. Bu abidələrin dünya mədəni irsinin siyahısına daxil olması həmin abidələrin sivilizasiyaların təsiri ilə əlaqələndirilərək onların beynəlxalq səviyyədə müdafiəsini təmin edir.

Tarixi və mədəni sərvətlərin qorunması və müdafiəsi bir çox digər beynəlxalq aktların hazırlanmasını da həyata keçirir. Bu mənada YUNESKO-nun sıx əməkdaşlıq apardığı təşkilatlardan biri də tarixi yer və tarixi abidələrin qorunması üzrə beynəlxalq şurası- İKOMOS-dur.

Ümumdünya tarixi- mədəni irs məsələləri ilə məşğul olan və xüsusilə bərpa, konservasiya sahəsində Beynəlxalq tədqiqatlar aparan təşkilatlardan biri də Roma mərkəzidir (İKOMOS). Bu təşkilatın 80 ölkədən çox nümayəndəsi mövcuddur. Bu mərkəz abidələrin qorunması, bərpası üzrə mütəxəssislərin hazırlanması, tövsiyələrin tərtibinə nəzarət edir, elmi tədqiqatçıların fəaliyyətini əlaqələndirir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

Rus dilində

1. Арполодов А. Введение в культурологию. М., 1998
2. Гуревич П. Культурология. Пособие. 1998
3. История древнего мира. М., 1997
4. История зарубежного искусства. Л., 1972
5. Культурология. История мировой культуры. Уч.-к. М., 2000
6. Джеймс. Римская цивилизация. 2000
7. Левяц. Культурология. Уч. пос. Минск. 2000
8. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. М., 1992
9. Мамонтов С. Основы культурологии. М., 1994
10. Матеев М. Искусство Древнего Египта. М., 1970
11. Мещеряков. История Российской культуры. Имена и факты 15-го вв. М., 2000
12. Мимонов П. Очерки по истории русской культуры. Т.М., 1993
13. Пекинс. Третья цивилизация. М., 2000

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan tarixi. İ. C. (Z. Bünyadov, Y. Yusifov) B., 1994
2. Yusifov Y. Qədim Şərq tarixi. B., 1990
3. Kulturologiya. Dərslik. B., 2003
4. Mədəniyyət tarixi və mədəniyyət. B., Dərslik, 2010
5. Tusi N. Əxlaqi- Nasiri. B., 1989
6. Şükürov A. Kulturologiya. Dərslik. B., 1998